

і проблеми розвитку : спеціальний випуск Інституту підприємництва та перспективних технологій. – 2012. – № 739. – С. 82-87.

5. Закон України «Про зайнятість населення» від 6 вересня 2014 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17/page>

6. Зозульов О. Аутсорсинг як інструмент підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств в умовах глобалізації / О. Зозульов, О. Микало // Економіка України. – 2009. – № 8 (573). – С. 16-24.

7. Пилипенко А. А. Організація обліково-аналітичного забезпечення стратегічного розвитку підприємства / Наукове видання. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2007. – 276 с.

8. Річна інформація емітента цінних паперів за 2012 рік, ПАТ «Київенерго» [Електронний ресурс] / Режим доступу : http://kyivenergo.com/images/shareholders/2013/god_otchet_ke_2012.doc

9. Черемисин Д. В. Аутсорсинг как элемент современного хозяйственного механизма: теоретический аспект: дис. ... к.э.н. : 08.00.01, 08.00.14 / Д. В. Черемисин. – М., 2005. – 158 с.

УДК 658.15:330.14

К.Г. Рябикіна
*асистент кафедри економіки
та стратегії підприємств,
Криворізький національний університет*

Оптимізація управління оборотним капіталом гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу

У статті здійснено ретроспективний аналіз ефективності управління процесами формування та використання оборотного капіталу гірничо-збагачувальних комбінатів Кривбасу. Ідентифіковано ключові проблеми управління та визначено перспективні напрями їх розв'язання.

Ключові слова: оборотний капітал, виробничі оборотні фонди, фонди обігу, дебіторська заборгованість, гірничо-збагачувальні комбінати.

Е.Г. Рябыкина
*ассистент кафедры экономики
и стратегии предприятий,
Криворожский национальный университет*

Оптимизация управления оборотным капиталом горно-обогатительных комбинатов Кривбасса

В статье проведен ретроспективный анализ эффективности управления процессами формирования и использования оборотного капитала горно-обогатительных комбинатов Кривбасса. Идентифицированы ключевые проблемы управления, определены перспективные направления их решения.

Ключевые слова: оборотный капитал, производственные оборотные фонды, фонды обращения, дебиторская задолженность, горно-обогатительные комбинаты.

К.Н. Riabykina
*Teaching Assistant of Enterprises Economics
and Strategy Department,
SHEI «Kryvyi Rih National University»*

Optimization of Working Capital Management of Kryvbas Mining and Concentrating Combines

In the article the retrospective analysis of efficiency of management processes of working capital formation and usage at Kryvbas mining and concentrating combines was carried out. Key problems of the management were identified and prospective ways of their solutions were determined as well.

Keywords: working capital, production revolving funds, circulation funds, receivables, mining and concentrating combines.

Постановка проблеми

У промисловому секторі економіки функціонує основна маса підприємств, управління діяльністю яких охоплює широкий спектр питань організаційного, економічного та фінансового характеру. Якість вирішення багатьох питань значною мірою визначається станом оборотного капіталу. Його наявність, достатність, міра завантаження в обороті, забезпеченість джерелами фінансування зумовлюють рівень ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості підприємств. Рациональна й ефективна система управління оборотним капіталом є чинником поліпшення фінансового та організаційного стану промислових підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Економічна сутність і значення оборотного капіталу, ефективність його формування та використання висвітлені у працях провідних українських економістів, таких як І.А. Бланк [1], А.Д. Василік [2], К.В. Измайлова [3], А.М. Поддєрьогін [4], Р.А. Слав'юк [5] та інші. Різним аспектам управління оборотним капіталом присвячені праці таких зарубіжних учених-економістів, як Е.Р. Брігхем [6], І.В. Зелгавіс [7], В.В. Ковальов [8], Б. Коллас [9], Е.С. Стоянова [10] та інші.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Серед величезної кількості праць, що належать до різних наукових шкіл, нині все більше з'являється таких, у яких ідеться про втілення нової парадигми економічного змісту оборотного капіталу, і цей зміст виходить за межі традиційного розуміння класичною науковою думкою його участі в економічних процесах. Ця нова парадигма відзначається тяжінням до системного підходу, до аналізу оборотного капіталу підприємств як цілісного економічного поняття, його властивостей і принципів із визначенням основних характеристик. Узагальнення опублікованих праць і практики господарської діяльності показало, що достатнього висвітлення не дістали принципово важливі питання, пов'язані з формуванням ефективної політики управління оборотним капіталом промислових підприємств особливо в галузевому аспекті.

Формулювання цілей статті

Метою статті є обґрунтування напрямів підвищення результативності діяльності гірничо-збагачувальних підприємств за рахунок діагностики резервів оптимізації управління оборотним капіталом.

Виклад основного матеріалу дослідження

Управління оборотним капіталом є невід’ємною складовою системи управління підприємством. У його рамках вирішуються питання, пов’язані з визначенням величини й оптимальної структури оборотних активів, джерел їх формування, організацією поточного та перспективного управління оборотним капіталом тощо. Структурно-вартісні параметри оборотного капіталу гірничо-збагачувальних комбінатів (ГЗК) Кривбасу систематизовано у таблиці 1.

Таблиця 1

**Структурно-вартісні параметри оборотного капіталу
ГЗК Кривбасу за 2008-2012 рр.**

Показник	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг оборотного капіталу, млн. грн.					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	6732,6	5661,5	7226,0	11822,4	12263,9
ВАТ «Південний ГЗК»	4469,9	4482,2	6284,5	10206,7	12228,2
ПАТ «Північний ГЗК»	7002,8	9229,6	12146,4	10007,6	9068,1
ПАТ «Центральний ГЗК»	3435,2	3286,0	3855,1	5053,9	3058,0
у т.ч. вартість виробничих оборотних фондів, млн. грн.					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	229,4	200,7	229,5	312,8	192,4
ВАТ «Південний ГЗК»	304,2	394,1	276,5	338,4	320,4
ПАТ «Північний ГЗК»	440,0	372,1	356,3	367,0	343,7
ПАТ «Центральний ГЗК»	176,4	163,9	178,8	209,2	191,0
у т.ч. вартість фондів обігу, млн. грн.					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	6503,2	5460,7	6996,5	11509,6	12071,5
ВАТ «Південний ГЗК»	4165,8	4088,1	6008,0	9868,3	11907,8
ПАТ «Північний ГЗК»	6562,8	8857,5	11790,1	9640,6	8724,4
ПАТ «Центральний ГЗК»	3258,8	3122,1	3676,3	4844,7	2867,0
Частка виробничих оборотних фондів у структурі оборотного капіталу, %					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	3,4	3,5	3,2	2,6	1,6
ВАТ «Південний ГЗК»	6,8	8,8	4,4	3,3	2,6
ПАТ «Північний ГЗК»	6,3	4,0	2,9	3,7	3,8
ПАТ «Центральний ГЗК»	5,1	5,0	4,6	4,1	6,2
Частка фондів обігу у структурі оборотного капіталу, %					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	96,6	96,5	96,8	97,4	98,4
ВАТ «Південний ГЗК»	93,2	91,2	95,6	96,7	97,4
ПАТ «Північний ГЗК»	93,7	96,0	97,1	96,3	96,2
ПАТ «Центральний ГЗК»	94,9	95,0	95,4	95,9	93,8

Джерело: розраховано автором на основі [11; 12; 13; 14]

Статистичні дані свідчать про нарощування обсягу оборотного капіталу та диспропорційність його структури. Так, частка виробничих оборотних фондів має критично низькі значення та тенденцію до зниження. Висока частка фондів обігу пов’язана, у першу чергу, зі зростанням дебіторської заборгованості, акумулювання капіталу в якій позначається на ефективності використання оборотного капіталу. Коефіцієнт оборотності виробничих оборотних фондів коливався на ГЗК у 2008 р. на рівні 20 обертів/рік. Перевищення темпів зростання обсягів

реалізації залізорудної продукції над темпами зростання вартості виробничих оборотних фондів призвело до нарощування цього показника до 30 обортів у 2012 році. Натомість, коефіцієнт оборотності фондів обігу коливається протягом досліджуваного періоду на рівні 1.

Ефективність формування обсягу капіталу з огляду на темпи змін обсягу точних зобов'язань доцільно оцінювати за показниками ліквідності (табл. 2).

Таблиця 2

Показники ліквідності ГЗК за 2008-2012 рр.

Показник	Рік				
	2008	2009	2010	2011	2012
Коефіцієнт поточної ліквідності					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	2,19	2,16	1,60	2,13	1,62
ВАТ «Південний ГЗК»	4,63	2,30	2,61	3,30	23,29
ПАТ «Північний ГЗК»	3,44	2,08	3,69	3,83	1,24
ПАТ «Центральний ГЗК»	5,26	1,28	1,53	2,11	0,84
Коефіцієнт критичної ліквідності					
ПАТ «Інгулецький ГЗК»	0,42	1,43	0,77	1,68	1,59
ВАТ «Південний ГЗК»	1,90	1,33	1,56	3,30	22,68
ПАТ «Північний ГЗК»	1,55	1,13	1,55	3,83	1,19
ПАТ «Центральний ГЗК»	3,80	0,80	1,17	2,11	0,78

Джерело: розраховано автором на основі [11; 12; 13; 14]

Для будь-якого підприємства достатній рівень ліквідності – це основа стабільної виробничо-господарської діяльності, оскільки її втрата може супроводжуватися не лише додатковими витратами, а й періодичними зупинками виробничого процесу. Однак занадто високі значення ліквідності вимагають оптимізації обсягу оборотного капіталу. Розраховані показники свідчать, що коефіцієнт поточної ліквідності в цілому відповідає нормативним значенням протягом досліджуваного періоду внаслідок перевищення темпів зростання оборотного капіталу над темпами зростання поточних зобов'язань. Невиправдано високе значення коефіцієнта поточної ліквідності характерне для ВАТ «Південний ГЗК», що зумовлено високою часткою оборотного капіталу та переважно власними джерелами його формування.

Значення коефіцієнта критичної ліквідності свідчить, що висока частка фондів обігу не відповідає зміні поточних зобов'язань підприємств. Показник перевищує нормативні значення на ГЗК у 2-30 разів, що дає змогу зробити висновок про нераціональне акумулювання коштів у фінансових ресурсах (дебіторській заборгованості, поточних фінансових інвестиціях, коштах). Стрімке зростання обсягів і частки дебіторської заборгованості у структурі оборотного капіталу ГЗК вимагає удосконалення контролю за її рівнем. Узагальнення даних періодичних видань і досвіду функціонування провідних компаній дало змогу скласти узагальнюючу таблицю різних способів впливу на повернення дебіторської заборгованості (табл. 3).

Окрім вищезазначених методів впливу нами розроблено пропозиції. По-перше, при наданні залізорудної продукції (ЗРП) у кредит слід враховувати:

- термін надання кредиту (розроблення типових договорів, що передбачають граничний термін сплати);

**Ступінь методів впливу на скорочення рівня
дебіторської заборгованості підприємства**

Методи впливу	Коефіцієнт корисної дії, %	
	Добросовісний дебітор	Недобросовісний дебітор
1. Усні нагадування (залежно від інтенсивності)	10-20	0,1-2
2. Письмові нагадування (залежно від інтенсивності)	15-30	01,-2
3. Подання заяви до суду (сам факт)	20-40	5-15
4. Виконання рішення суду	30-50	10-20
5. Застосування штрафних санкцій, матеріальної відповідальності	40-60	2-10
6. Застава (залежно від ліквідності)	80-90	70-80
7. Побоювання втрати іміджу	30-40	01,-5
8. Призупинення поставчань	10-30	5-20
9. Залучення офіційних і контролюючих органів	50-70	20-40

Джерело: сформовано автором на основі [15; 16; 17]

- критерії кредитоспроможності, за якими ГЗК визначають здатність клієнтів своєчасно виконати фінансові зобов'язання та можливі варіанти оплати, які звідси випливають;

- систему створення резервів за сумнівними боргами;
- систему збору платежів – процедури взаємодії з покупцями в разі порушення умов оплати;
- систему знижок за короткий період оплати ЗРП.

Водночас, для ефективної системи взаємовідносин із покупцями ГЗК необхідно забезпечити високоякісне формування портфеля споживачів, яким можна надавати кредит, визначати оптимальні умови кредитування, чітку процедуру пред'явлення претензій і рефінансування боргу. Однак будь-яка ефективна система добору споживачів на практиці не забезпечує від різноманітних накладок, у результаті яких, зокрема, виникає прострочена дебіторська заборгованість. Тому доцільним є використання різних видів фінансових операцій, що забезпечують прискорену трансформацію дебіторської заборгованості у грошові активи. Для цього у практиці діяльності ГЗК доцільно:

- розширити систему авансових платежів;
- упроваджувати знижки в разі дострокової оплати, що прискорюватиме швидкість обороту оборотного капіталу;
- використовувати вексельну форму розрахунків зі споживачами продукції, що сприятиме зростанню гарантії погашення дебіторської заборгованості, активізує вкладення оборотного капіталу в поточні фінансові інвестиції;
- практикувати використання факторингу і форфейтингу як форм рефінансування дебіторської заборгованості, що прискорить її трансформацію у грошові активи.

Результати проведеного аналізу доводять об'єктивну необхідність удосконалення управління формуванням оборотного капіталу ГЗК у контексті оптимізації поточних активів, необхідних для забезпечення довготривалої виробничої діяльності та нарощування фінансово-економічних результатів, а також джерел покриття цих активів і співвідношень між ними.

На рис. 1 схематично зображено зміну ризику ліквідності підприємства для різних рівнів обсягу оборотного капіталу. Видно, що зі збільшенням обсягу обо-

ротного капіталу підприємства ризик втрати ліквідності зменшується. У реальних умовах господарювання цей взаємозв'язок є набагато складнішим, оскільки не всі поточні активи однаково позитивно впливають на рівень ліквідності підприємства. З огляду на представлену залежність, управління оборотним капіталом підприємства, спрямоване на зведення до мінімуму ризику втрати ліквідності, полягає у зростанні обсягу оборотного капіталу більшими темпами, ніж поточних зобов'язань.

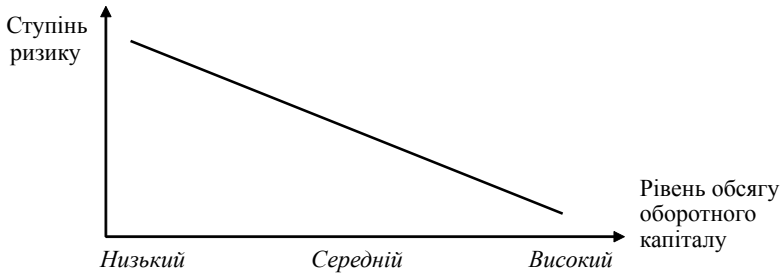

Рис. 1. Залежність між ризиком ліквідності та рівнем оборотного капіталу підприємства
Джерело: адаптовано автором за [18, с. 271]

Однак варто наголосити, що зовсім інший характер має залежність між оборотним капіталом і прибутковістю підприємства (рис. 2).

Дефіцит оборотного капіталу не забезпечує належним чином виробничу діяльність, що, відповідно, негативно позначається на прибутковості підприємства. За деякого оптимального рівня оборотного капіталу прибуток стає максимальним. Однак подальше нарощування обсягу оборотного капіталу призводить до того, що на балансі підприємства з'являються тимчасово вільні, періодично незадіяні у виробничому процесі поточні активи, а також надмірні фінансові витрати, пов'язані з їх утриманням, що сприяє зниженню прибутковості.

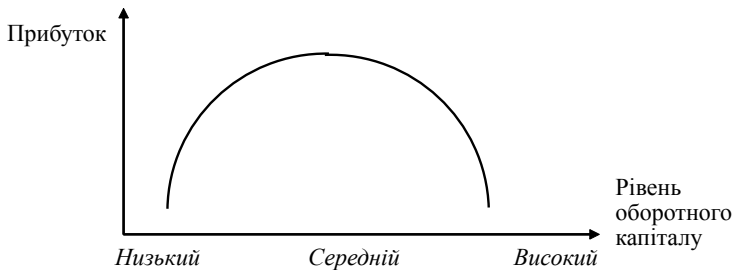

Рис. 2. Взаємозв'язок прибутку та рівня оборотного капіталу підприємства
Джерело: адаптовано автором за [18, с. 272]

Таким чином, політика управління оборотним капіталом підприємства полягає в забезпеченні компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю діяльності. Пошук такого компромісу, на нашу думку, зводиться до вирішення двох дуже важливих завдань на рівні підприємства:

- забезпечення достатнього рівня платоспроможності;
- забезпечення прийнятної обсягу, структури та рентабельності оборотного капіталу.

Кожне управлінське рішення, пов'язане з визначенням обсягів коштів, товарно-матеріальних запасів і дебіторської заборгованості, слід розглядати як із позиції рентабельності кожного виду активів, так і з позиції оптимальної структури оборотного капіталу підприємства загалом. Оптимальна величина власно-

го оборотного капіталу підприємства, що ідентифікується в науковій літературі також як фінансово-експлуатаційні потреби, або робочий капітал, визначається такими чинниками:

- тривалість операційного (або виробничо-реалізаційного) циклу: що швидше сировина і матеріали перетворюються у готову продукцію, то меншою є іммобілізація коштів у запасах;
- темпи росту виробництва: оскільки фінансово-експлуатаційні потреби впливають безпосередньо з величини обороту (або обсягів реалізованої продукції), то й величина їх змінюється паралельно до динаміки обороту;
- величина доданої вартості: що менша додана вартість, то більшою мірою «кредит» постачальників може компенсувати дебіторську заборгованість.

Висновки

Дослідженнями встановлено, що основними проблемними аспектами в управлінні оборотним капіталом вітчизняних гірничо-збагачувальних підприємств є диспропорційність його структури, яка визначається високою часткою фондів обігу. З огляду на це, пріоритетного значення набуває удосконалення управління дебіторською заборгованістю. Саме вивільнення акумульованого у дебіторській заборгованості оборотного капіталу дасть змогу оптимізувати структуру активів підприємства за рахунок спрямування вивільнених коштів у оновлення основних засобів. У свою чергу, оновлення основних засобів створить передумови для нарощування обсягів виробництва та реалізації залізородної продукції, що позитивно позначиться на ефективності їх використання.

Література

1. Бланк И. А. Управление формированием капитала / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2002. – 512 с.
2. Василик А. Д. Теория финансов: учебн. / А. Д. Василик. – М. : Ниос, 2003. – 416 с.
3. Измайлова К. В. Финансовый анализ: навч. посіб. / М. В. Володькіна. – К. : ЦНЛ, 2004. – 194 с.
4. Поддєрьогін А. М. Финансы підприємств: підруч. / А. М. Поддєрьогін. – К. : КНЕУ, 2002. – 571 с.
5. Слав'юк Р. А. Финансы підприємств: навч. посіб. / Р. А. Слав'юк. – Луцьк : Вежа, 2001. – 204 с.
6. Брігхем Є. Ф. Основы финансового менеджменту: пер. з англ. / Є. Ф. Брігхем. – К. : КНЕУ, 2000. – 322 с.
7. Зелгавилс И. В. Финансы предприятий / И. В. Зелгавилс. – М. : ВИТРЭМ, 2002. – 322 с.
8. Ковалев В. В. Финансы предприятий / В. В. Ковалев. – М. : ВИТРЭМ, 2002. – 352 с.
9. Коллас Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: учеб. пособие. / Б. Коллас : пер. с франц. под. ред. Я.В. Соколова. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.
10. Стоянова Е. С. Финансовый менеджмент: теория и практика: учебн. / под ред. Е. С. Стояновой. – М. : Перспектива, 2010. – 656 с.
11. Річна фінансова звітність ПАТ «Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат // Сайт «Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/6189/99/templ>
12. Річна фінансова звітність ВАТ «Південний гірничо-збагачувальний комбінат // Сайт «Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/13694/99/templ>
13. Річна фінансова звітність ПАТ «Північний гірничо-збагачувальний комбінат // Сайт «Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/9625/99/templ>
14. Річна фінансова звітність ПАТ «Центральний гірничо-збагачувальний комбінат // Сайт «Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smida.gov.ua/db/emitent/year/xml/showform/9625/99/templ>

15. *Нашкерська М. М.* Управління дебіторською заборгованістю у структурі оборотного капіталу підприємства / М. М. Нашкерська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/2674/1/24.pdf>

16. *Червінська О. С.* Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві / О. С. Червінська, О. І. Демків, С. В. Вацко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.10. – С. 260-265.

17. *Василюк М. М.* Механізм управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах господарювання // М. М. Василюк / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vpu/Ekon/2009_7/56.pdf

18. *Ковалев В. В.* Финансовый анализ: управление капиталом, выбор инвестиций, анализ отчетности / В. В. Ковалев. – М. : Финансы и статистика. – 1996. – 432 с.

УДК 371.214.114

В.І. Терехов

*доктор економічних наук, професор
кафедри управління фінансово-економічною безпекою,
Університет економіки та права «КРОК»*

Б.М. Одягайло

*доктор економічних наук, професор
кафедри менеджменту зовнішньоекономічної
діяльності та логістики,
Університет економіки та права «КРОК»*

Мотиваційні та дидактичні особливості читання електронних лекцій з проблем інтелектуальної власності (капіталу)

У статті розкрито дидактичні особливості читання електронної лекції з проблем інтелектуальної власності (капіталу), висвітлено їхню психосоціальну природу.

Ключові слова: електронна лекція, дидактичні особливості, архетипи, колективні форми мислення, рутини, мотиваційний континіум, спонукання, необхідність, потяг, рольова взаємодія людей, інтелектуальний капітал (власність).

В.И. Терехов

*доктор экономических наук, профессор
кафедры управления финансово-экономической безопасностью,
Университет экономики и права «КРОК»*

Б.М. Одягайло

*доктор экономических наук, профессор
кафедры менеджмента внешнеэкономической
деятельности и логистики,
Университет экономики и права «КРОК»*

Мотивационные и дидактические особенности чтения электронных лекций по проблемам интеллектуальной собственности (капитала)

В статье раскрыты дидактические особенности чтения электронной лекции по проблеме интеллектуальной собственности (капитала), освещена их психосоциальная природа.